

ჩუქების ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება

პროფ. დოქ. ზურაბ ძლიერიშვილი

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

I. შესავალი

კანონმდებლობა ითვალისწინებს ქონების საკუთრებაში გადაცემის ისეთ ხელშეკრულებებს, როგორებიცაა: ნასყიდობა, გაცვლა, ჩუქება, სამისდღეობიო რჩენა, სესხი.¹ ეს ხელშეკრულებები განკარგვითი ხასიათისაა და შედეგად შემძენისათვის საკუთრების უფლების გადაცემას იწვევს.²

ჩუქების ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნების ანალიზის აუცილებლობა განპირობებულია მისი თავისებურებებით,³ რომლებიც მას აშკარად გამოარჩევს ქონების საკუთრებაში გადაცემის სხვა ხელშეკრულებებისაგან.⁴

თანამედროვე ევროპული კერძო სამართლის საფუძველს რომის სამართალი წარმოადგენს.⁵ რომის სამართალში ჩუქების ხელშეკრულება (*pactum donationis*) წარმოადგენდა არაფორმალურ შეთანხმებას, რომლითაც ერთი მხარე - გამჩუქებელი გადასცემდა მეორე მხარეს - დასაჩუქრებულს რაიმე ქონებრივ ფასეულობას იმ მიზნით, რომ გამოეჩინა გულუხვობა დასაჩუქრებულის (*animus donadi*) მიმართ.⁶ ჩუქება შეიძლება მომხდარიყო ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემით, ვალის პატივით,

ფულადი თანხის გადახდით, სერვიტუტის გადაცემის გზით და ა.შ. ჩუქების გამონაკლის შემთხვევას წარმოადგენდა ჩუქების დაპირება.⁷

ძველი ქართული ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ეკავა ნაჩუქრობას. ჩუქებას ეხება ივანე ჯავახიშვილი.⁸ ნაჩუქრობას ეხება აგრეთვე ი. დოლიძე. ბექა-ალბულას სამართლის წიგნის მიხედვით, იგი ჩუქებას განიხილავს, როგორც საკუთრების უფლების შეძენის ერთ-ერთ საშუალებას.⁹ ივ. სურგულაძის მოსაზრებით, ჩუქება უეჭველად წარმოადგენდა საკუთრების წარმოშობის საფუძველს.¹⁰ ნაჩუქრობის ცალკეული კერძო საკითხები განხილულია აგრეთვე ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევართა სხვა ნაშრომებშიც.¹¹

ჩუქებას მჭიდრო კავშირი აქვს სამოქალაქო სამართლის ისეთ ინსტიტუტებთან, როგორებიცაა საკუთრების უფლება (170-ე მუხლი); გარდაცვლილად გამოცხადებული პირის დაბრუნების შედეგები (23-ე მუხლი); კეთილსინდისიერი

¹ მესხიშვილი, ხელშეკრულებების პირობითი დაყოფა ტიპებად, ქართული სამართლის მიმოხილვა, ტ. 15, 2015, გვ. 53.

² სუსგ №ას-221-213-2012, 24 ივლისი, 2012.

³ HK-BGB/ Saenger 10. Aufl. 2019, § 516, Rn. 1.

⁴ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 516, Rn. 6.

⁵ Zimmermann, Europa und das römische Recht. Archiv Für zivilistische Praxis, Bd.I, 2002, S. 245.

⁶ Tomas/Mcgin, Obligation in Roman Law Past. Present and Future, 2012, p. 237.

⁷ გარიშვილი/ზოფერია, რომის სამართლის საფუძვლები, 2010, გვ. 203.

⁸ ჯავახიშვილი, თხზულებები 12 ტომად, ტ. VII, 1984, გვ. 314.

⁹ დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 53.

¹⁰ სურგულაძე, საკუთრების უფლების ინსტიტუტი ფეოდალური საქართველოს სამართლის ძეგლების მიხედვით, თსუ-ს შრომები, 1949.

¹¹ მეტრეველი, რომის სამართლის საფუძვლები, 2009, გვ. 90; ნადარეიშვილი, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, 2005, გვ. 147; ლობჯინძე, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, 2001, გვ. 293; ფუტყარაძე, ქართული ვალდებულებითი სამართლის ისტორიის ნარკვევები, 1976, გვ. 55.

შემძენი (187-ე მუხლი); ვალის პატიება (448-ე მუხლი); მესამე პირის ვალდებულება უკან დააბრუნოს უსაფუძვლოდ მიღებული (989-990-ე მუხლები); დასაქორწინებელ პირთა წინასწარი თანხმობა - ნიშნობა (1109-ე მუხლის მესამე ნაწილი); თანასაკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვა ურთიერთშეთანხმებით (სკ-ის 1160-ე მუხლი); მეუღლეთა ინდივიდუალური საკუთრება (სკ-ის 1161-ე მუხლი); ჩუქების დაუშვებლობა სამეურვეო პირის სახელით (სკ-ის 1296-ე მუხლი); სავალდებულო წილის გაზრდა გაჩუქებული ნივთის ხარჯზე (სკ-ის 1378-ე მუხლი); საჩუქრის ჩათვლა მემკვიდრის წილში (სკ-ის 1455-ე მუხლი).

II. ჩუქების ხელშეკრულების ძირითადი ნიშნები

1. უსასყიდლო ბუნება

ჩუქების ხელშეკრულების ერთ-ერთი უმთავრესი თავისებურება მისი უსასყიდლო ხასიათია,¹² რაც ნიშნავს იმას, რომ მჩუქებელს არ შეუძლია,¹³ მოითხოვოს სამაგიერო დაკმაყოფილება მის მიერ გაცემული საჩუქრის გამო.¹⁴ ჩუქების ხელშეკრულების უსასყიდლო ხასიათი მის ძირითად მაკვალიფიცირებელ წინაპირობას წარმოადგენს.¹⁵ ჩუქების დანიშნულებას წარმოადგენს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა და, შესაბამისად, მჩუქებლის ქონების შემცირება.¹⁶

იურიდიული თვალსაზრისით, უსასყიდლობა იმაში ვლინდება, რომ საჩუქარი არ არის განსაზღვრული ეკვივალენტურობის მატარებელი.¹⁷

ჩუქება სასყიდლოანი მაშინაც არ არის, როცა პირის დასაჩუქრება მოჰყვამს ამ უკანასკნელის მიერ გამჩუქებლის მიმართ პირადი ხასიათის სიკეთის (სიცოცხლის გადარჩენა, ავადმყოფობისა და დახმარება და სხვა) გამოვლენას. ჩუქების მოტივს, იურიდიული თვალსაზრისით გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს. ჩუქების მოტივი ძირითადად გამომდინარეობს გამჩუქებლის მხრიდან დასაჩუქრებულის მიმართ არსებული პოზიტიური დამოკიდებულებიდან.¹⁸ ჩუქების არსს არ ენიშნაღმდეგება ის, თუ მჩუქებელს სურს ჩუქებით დასაჩუქრებულისათვის მადლობის გადახდა (**Remuneratorische Schenkung** - „რემუნერატორული ჩუქება“ - „ჩუქება ჯილდოს სახით,“ მაგალითად, სიცოცხლის გადარჩენისათვის დასაჩუქრება).¹⁹ ჩუქების ხელშეკრულება მიუხედავად მისი უსასყიდლო ხასიათისა, როგორც ქართულ, ასევე გერმანულ სამართალში მიჩნეულია კაუზალურ ვალდებულებითსამართლებრივ ხელშეკრულებად, რომელსაც აქვს მისი დადების სამართლებრივი საფუძველი - კაუზა. კაუზა არის შეთანხმება გადაცემის უსასყიდლო ხასიათზე.²⁰

ჩუქების დანიშნულებას წარმოადგენს დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა და, შესაბამისად, მჩუქებლის ქონების შემცირება. ქონებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს გაცვლის დროსაც, როცა ამ დროს ერთი მხარე უფრო მეტად რჩება მოგებული, ვიდრე მეორე. მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩუქება არაა სახეზე, რადგან ქონებრივი უპირატესობა შემთხვევითი ელემენტია და შეთანხმების მთავარ მიზანს არ წარმოადგენს. ჩუქებას არც მაშინ აქვს ადგილი, როცა მოვალე კრედიტორს გირავნობის (იპოთეკით) საფუძველზე გადასცემს თავისი ქონების ნაწილს. ამ შემთხვევაში ქონების გადაცემას კრედიტორის ქონებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესება კი

¹² სუსგ №ას-1392-2020, 3 ივნისი, 2021, პ.9.

¹³ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღემო რჩენა, 2018, გვ. 25.

¹⁴ სუსგ-ები: №ას-744-2019, 05 ივლისი, 2019, პ.15-16; №ას-683-683-2018, 27 ნოემბერი, 2018, პ.16.1; №ას-127-119-2015, 22 ივლისი, 2015, გვ. 12; №ას-6-6-2015, 01 ივლისი, 2015.

¹⁵ სუსგ №ას-497-2019, 05 ივლისი, 2019, პ.23.

¹⁶ სუსგ №ას-402-2021, 04 ნოემბერი, 2021, პ.158; №ას-709-2021, 19 ოქტომბერი, 2021, პ.58-59.

¹⁷ BGH Urteil vom 20 Oktober, 2020 – X ZR 7/20, MDR 2021, 223; BGH, Urteil vom 5. September, 2017 – X ZR 119/16, ZEV 2018, 301, Rn.20;

Tonner/Willingmann/Tamm(Hrsg.), Vertragsrecht, Kommentar, 2010, § 516, Rn.1.

¹⁸ სუსგ № 402-2021, 4 ნოემბერი, 2021, პ.158; №ას-325-310-2015, 20 მაისი, 2015.

¹⁹ კროპჰოლერი, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის სასწავლო კომენტარი, GIZ, 2014, § 516, ველი 5.

²⁰ Markesinis /Unberaht/Jonston, The German Law of Contract, 2006, P. 29.; დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, 2008, გვ. 52.

არა აქვს მიზნად, არამედ მოთხოვნის უფლების უზრუნველყოფა.

ჩუქების ხელშეკრულების უსასყიდლო ბუნება აღიარებულია როგორც ქართული, ისე გერმანული და ფრანგული სამართლის მიერ. ინგლისურ სამართალში კი სწორედ ჩუქების უსასყიდლო ხასიათი გამოირიცხავს მის ხელშეკრულებად კვალიფიცირებას.²¹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 516-ე პარაგრაფის პირველი აზნაცის თანახმად, „ჩუქებას წარმოადგენს ერთი პირის მიერ მეორე პირისათვის განსაზღვრული ქონების გადაცემა, თუკი ორივე მხარე თანახმაა, რომ ასეთი გადაცემა მოხდეს უსასყიდლოდ და ეს ინვესტაცია დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდას გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე“.²² აღნიშნული განმარტებიდან ჩანს, რომ ჩუქებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი განიხილავს, როგორც სახელშეკრულებო ვალდებულებას, რომლის განუყოფელი დამახასიათებელი თვისებაა ორივე მხარის ურთიერთთანხმობა, ასევე მისი უსასყიდლოება და დასაჩუქრებულის ქონებრივი მდგომარეობის გაზრდა გამჩუქებლის ქონების შემცირების ხარჯზე.²³

ერთი პირის ქონებრივი მდგომარეობის შემცირება და, შესაბამისად, მეორე პირის ქონების გაზრდა, სრულებითაც არ ნიშნავს ჩუქებას. ამასთან, საჭიროა სხვა პირის დასაჩუქრების სურვილიც. სწორედ ასეთი სურვილის გამოვლენის საფუძველზე უნდა მოხდეს მჩუქებლის ქონების შემცირება და დასაჩუქრებულის ქონების გაზრდა. ამიტომ არ შეიძლება საჩუქრად ჩაითვალოს ისეთი შემთხვევა, როცა ერთ პირს სურს დელიკატური ფორმით დაეხმაროს მეორეს და მისგან შეგნებულად ყიდულობს ნივთს შედარებით მაღალ ფასებში. აქ არ არის დასაჩუქრებულის სურვილი და, ბუნებრივია, გამოჩენილი დელიკატობაც ვერ თავსდება ჩუქების შინაარსში.²⁴ ასევე არ შეიძლება ჩუქებად ჩაით-

ვალოს სიცოცხლის დაზღვევა მესამე პირის სასარგებლოდ, რადგან ამ უკანასკნელის ქონების გაზრდა არაა დაკავშირებული დამზღვევის ქონების შემცირებასთან.²⁵ ასევე არ ჩაითვლება ჩუქებად, თუკი ვინმე სხვა პირის სასარგებლოდ თავს იკავებს ქონების შეძენისაგან ან უარს აცხადებს სამკვიდროსა თუ საანდერძო დანაკისრზე.²⁶

2. ცალმხრივმავალდებულებელი ბუნება

ხელშეკრულებათა ცალმხრივად და ორმხრივად კლასიფიცირება ხდება იმის მიხედვით, ხელშეკრულების საფუძველზე ვალდებულება ეკისრება ორივე მხარეს, თუ იგი მხოლოდ ერთ მათგანს წარმოეშობა. პირველ შემთხვევაში სახეზეა ორმხრივმავალდებულებელი, ხოლო მეორე შემთხვევაში კი - ცალმხრივად მავალდებულებელი ხელშეკრულება. პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება ჩუქების ხელშეკრულების ზემოთ აღნიშნული სახეებიდან ერთ-ერთის მიკუთვნების საკითხს. ჩუქება ეფუძნება მხარეთა ურთიერთთანხმობას და არა მხოლოდ მჩუქებლის ნებას. დასაჩუქრებულის მიერ საჩუქრის მიღებამდე ჩუქება არ ჩაითვლება ძალაში შესულად, რადგან სამართლებრივი ურთიერთობა ორი ურთიერთგანპირობებული ნების საფუძველზე წარმოიშობა. ასეთ შემთხვევაში ჩუქება ვალდებულებითი ურთიერთობის ნაირსახეობად მიიჩნევა. ეს მომენტი ჩუქებაში უფრო გამოკვეთილია და სწორედ ამიტომ, რომ ჩუქება არა სანივთო, არამედ ვალდებულებითი სამართლის ინსტიტუტად იქნა მიჩნეული და მისი ადგილი სახელშეკრულებო სამართალში განისაზღვრა.

საკუთრების უფლების გადაცემის ვალდებულების წარმომშობი და უშუალოდ განმკარგავი ხელშეკრულებების ერთმანეთისაგან გამიჯვნა გულისხმობს ვალდებულებითსამართლებრივი ხელშეკრულების ერთ-ერთი მხარის,

²¹ დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოცემა, 2008, გვ. 52.

²² MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 516, Rn.1.

²³ Palandt/Weidenkaff, 74. Aufl. 2015, § 516, Rn.5.

²⁴ შენგელია, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო

კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 524-ე მუხლი, გვ. 67.

²⁵ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 224.

²⁶ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეო რჩენა, 2018, გვ. 29.

კერძოდ მჩუქებლისათვის ნივთის გადაცემის ვალდებულების წარმოშობას, ხოლო მეორე მხარისათვის - დასაჩუქრებულისათვის მოთხოვნის უფლების წარმოშობას. „ჩუქება ცალმხრივი ხელშეკრულებაა. გამჩუქებელმა გამოავლინა ჩუქების ნება, რომელიც დასაჩუქრებულმა მიიღო“.²⁷

3. ჩუქება - რეალური თუ კონსენსუალური ხელშეკრულება

ხელშეკრულებების რეალურად და კონსენსუალურად დაყოფის კრიტერიუმია ის, თუ რა მომენტიდან ითვლება ხელშეკრულება დადებულიად. როგორც ქართულ, ისე გერმანულ სამოქალაქო სამართალში ჩუქების ხელშეკრულების მომწესრიგებელი თავის პირველივე მუხლებში მითითებულია, რომ ჩუქების ხელშეკრულებით ხდება საკუთრების უფლების გადაცემა და არა გადაცემის ვალდებულების წარმოშობა.²⁸ ხელშეკრულების მონაწილე მხარეთა მართლ შეთანხმება არაა საკმარისი ჩუქებისათვის. საჭიროა საჩუქრის რეალურად გადაცემა დასაჩუქრებულისათვის. სწორედ ამ მომენტიდან უნდა ჩაითვალოს ჩუქების ხელშეკრულება დადებულიად, ამიტომაც ჩუქების ხელშეკრულება რეალური ხასიათისაა.²⁹

III. ჩუქების ხელშეკრულების ნამდვილობის წინაპირობები

1. ზოგადი დებულებები

ხელშეკრულების დადება და შესაბამისი სამართლებრივი შედეგების წარმოშობა მხარეთა შორის შეთანხმების მიღწევით ხორციელდება.

ბა.³⁰ სწორედ ამიტომ მხარეთა კონსენსუსს არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება. კონსენსუსის მიღწევისა და შესაბამისად, ხელშეკრულების დადების ძირითადი საშუალება, როგორც წესი, ოფერტი და აქცეპტია.³¹ შესაბამისად, ხელშეკრულება დადებულიად ითვლება, თუ მხარეები ურთიერთმომოქმად შეთანხმებას მიაღწევნ და იკისრებენ უფლებებსა და მოვალეობებს.³²

ჩუქების შემთხვევაშიც მხარეთა მიერ გამოხატული სამართლებრივი შედეგების მისაღწევად, ადგილი უნდა ჰქონდეს მხარეთა კონსენსუსს.³³

„დადებული გარიგებისათვის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს, ნების ნამდვილობა - ანუ ქონების განკარგვა უნდა მოხდეს მხარეთა ნების თავისუფალი და ნამდვილი გამოვლენის საფუძველზე. განსახილველ შემთხვევაში იმ ფაქტობრივი მდგომარეობით, რომ დასაჩუქრებული სახელმწიფოა, რომელიც მისი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, გარიგების ე.წ. „ძლიერ მხარედ“ გვევლინება ურთიერთობაში, ამასთან, სწორედ დასაჩუქრებულმა მიიღო სარგებელი მოსარჩელის ხარჯზე, მტკიცების ტვირთიც სწორედ მას ეკისრება, გამჩუქებლის მიერ გარიგების ბათილობაზე მითითების გამო“.³⁴

„სამოქალაქო კოდექსის 524-ე მუხლიდან გამომდინარე, ნება, როგორც იურიდიული მოქმედების ამსახველი ინსტრუმენტი, მხოლოდ გარეგანი გამოხატულების ფორმით არ შეიძლება შეფასდეს ნამდვილად, არამედ, ნამდვილი იურიდიული ძალმოსილება გააჩნია მხოლოდ იმგვარ ნებას, როდესაც შინაგანი და გარეგანი გა-

²⁷ სუსგ №ას-139-132-2010, 10 ივნისი, 2010.

²⁸ დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოცემა, 2008, გვ. 55.

²⁹ შენგელია, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 2001, 524-ე მუხლი, გვ. 68.

³⁰ Alessi, The Distinction between Obligations de Resultat and Obligationis de Moyens and the Enforceability of promises, ERPL 5/2005, p. 657-692.

³¹ ბალიშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ჭანტურია (რედ.), 2019, 329-ე მუხლი, ველი 1. ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 300. Musielak, Grundkurs BGB, 12. Aufl., 2011, S. 56.

³² Brox/Walker Allgemeiner Teil des BGB, 35. Aufl. 2010, S.81. Kötz, Vertragsrecht, 2009, S. 37.

³³ სუსგ №ას-319-300-2010, 24 მაისი, 2010.

³⁴ სუსგ №ას-497-2019, 05 ივლისი, 2019, პ.28; №ას- 33-33-2018, 02 აგვისტო, 2019, პ.9.6, 23.4; №ას-1230-2018, 14 დეკემბერი, 2018, პ.18; №ას- 761-729-2016, 31 იანვარი, 2017, პ.40; №ას-15-15-2016, 01 მარტი, 2016, პ.18.

მოხატულება იურიდიულ თანხვედრაშია, ანუ გარეგანი ფორმირება სრულად უნდა ასახავდეს ნების გამომვლენის სურვილს. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ნების ნამდვილობის თვალსაზრისით სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის წინაპირობებიც.³⁵

„სამოქალაქო კოდექსის 524-ე მუხლით გათვალისწინებული ჩუქების ხელშეკრულება ცალმხრივი ხასიათისაა და ნება სწორედ მჩუქებლისაგან უნდა მომდინარეობდეს. სამოქალაქო კანონმდებლობა არ იცნობს ჩუქების იმგვარ ფორმას, როდესაც დასაჩუქრებული წინსწრებით გამოთქვამს ნებას უსასყიდლოდ გადაეცეს საკუთრებაში კონკრეტული ღირებულების ქონება, შესაბამისად, ამგვარი პირობა, როგორც მართლსაწინააღმდეგო, ასევე ბათილად მიიჩნევა.“³⁶

2. მხარეთა სამართალსუბიექტურობა

ჩუქების ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები. ისინი აღჭურვილი უნდა იყვნენ სამოქალაქო-სამართლებრივი უფლებათა უნარიანობითა და ქმედუნარიანობით. მაგალითად, შეზღუდულ ქმედუნარიან პირს ან მხარე-დამჭერის მიმღებ პირს არ შეუძლია გააჩუქოს ქონება ანდა მიიღოს საჩუქარი უფლებამოსილი პირის (კანონიერი წარმომადგენელი, მხარე-დამჭერი) თანხმობის გარეშე, რადგან შესაძლებელია ჩუქება მისი ინტერესების საწინააღმდეგო შინაარსს შეიცავდეს (მაგალითად, უფლებრივად დატვირთული ნივთის, მოუთვინიერებელი ცხოველის და ა.შ. ჩუქება). შესაბამისად, დაცული უნდა იქნეს სკ-ის 12-ე, 15-ე, 63-ე, 65-ე მუხლების მოთხოვნები. კანონმდებლობა კრძალავს ასევე სამეურვეო პირის სახელით ჩუქების ხელშეკრულების დადებას, კერძოდ სკ-ის 1296-ე მუხლის თანახმად, „სამეურვეო (სამზრუნველო) პირის სახელით ჩუქების ხელშეკრულების დადება არ შეიძლება“. ეს აკრძალავს ნა-

რმოადგენს სამეურვეო (სამზრუნველო) პირის ქონებრივი ინტერესების დაცვის გარანტიას.³⁷

ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დადებულ იქნეს წარმომადგენლის მეშვეობითაც.³⁸ ასეთ შემთხვევაში დაცული უნდა იყოს კანონით გათვალისწინებული დანაწესები.³⁹

3. ჩუქების საგანი

ჩუქების საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი თავისუფლად ბრუნვაუნარიანი ქონება. ის ნივთები, რომლებიც შეზღუდული ბრუნვაუნარიანობით გამოირჩევა, შეიძლება საჩუქრად იქნეს გადაცემული ასეთი ნივთის სამართლებრივი რეჟიმისათვის დამახასიათებელ თავისებურებათა გათვალისწინებით. თუ ასეთი ნივთის შესაძენად (მაგ., ცეცხლსასროლი იარაღი) საჭიროა სპეციალური ნებართვა, იგი აუცილებლად უნდა გააჩნდეს დასაჩუქრებულს. ჩუქების ობიექტის ღირებულებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს, თუმცა ამ მხრივ კანონით გარკვეული შეზღუდვებიც შეიძლება იქნეს გათვალისწინებული.

ჩუქების ობიექტი შეიძლება იყოს ცალკეული უფლებებიც. ისეთ შემთხვევებში, როცა ხელშეკრულების საგანი უფლებაა, ჩვეულებრივ, ხდება მისი დათმობა. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ვალდებულებით ურთიერთობებში როცა კრედიტორის შეცვლა ხდება, შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს კრედიტორის მოთხოვნის უფლების სხვისთვის გადაცემის აკრძალვა. ასეთ შემთხვევაში მოვალის ნებართვის გარეშე დასაჩუქრებულზე მოთხოვნის უფლების გადაცემა შეიძლება ჩუქების ხელშეკრულების გაბათილების საფუძველი გახდეს 199-ე მუხლის პირველი ნაწილის მოთხოვნათა შესაბამისად.⁴⁰

³⁷ შენგელია, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეხუთე, 2001, 1296-ე მუხლი, გვ. 346.

³⁸ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 421.

³⁹ სუსგ №ას- 887-848-2014, 24 ივლისი, 2012; სუსგ №ას- 634-605-2016, 24 ივლისი, 2012.

⁴⁰ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშო რჩენა, 2018, გვ. 96.

³⁵ სუსგ №ას-625-584-2017, 07 ივლისი, 2019, პ.1.5.1; №ას-224-213-2017, 28 აპრილი, 2017, პ.30-34.

³⁶ სუსგ №ას-938-903-2016, 05 მაისი, 2017, პ.4.9.

ამასთან, შესაძლებელია ჩუქების ობიექტად ისეთი უფლებების ჩათვლა, რომელიც თვით მჩუქებელთანაა დაკავშირებული, მაგალითად, მესამე პირის წინაშე არსებული ვალის გადახდა შეიძლება მჩუქებელმა თავის თავზე აიღოს. უკანასკნელ შემთხვევაში აუცილებელია დასაჩუქრებულის კრედიტორის თანხმობა სკ-ის 203-204-ე მუხლების მოთხოვნათა შესაბამისად. ისეთ ურთიერთობებში, რომლებშიც დასაჩუქრებული მოვალედ გამოდის, მჩუქებელს უფლება აქვს დასაჩუქრებული გაათავისუფლოს მის წინაშე წარმოშობილი ქონებრივი ვალდებულებისაგან (ვალის პატიება).⁴¹ ამ დროს დაცული უნდა იქნეს 448-ე-451-ე მუხლების დანაწესები. თავისი ბუნებით ვალის პატიება ძალიან ჰგავს ჩუქებას,⁴² რადგან ურთიერთობის ერთი მხარე ამ შემთხვევაში უსასყიდლოდ ღებულობს სარგებელს მეორე მხარისაგან.⁴³

4. მოჩვენებითი და თვალთმაქცური ჩუქება

4.1. მოჩვენებითი ჩუქება

მოჩვენებითი გარიგების დროს მხარეთა შეთანხმება მოკლებულია ნამდვილობას,⁴⁴ კერძოდ, გამოვლენილი ნება არ ემთხვევა მისი გამომვლენის ნამდვილ შინაგან ნებას და გარიგება ნების გარეგნული გამოვლენის შედეგად დაიდო. ნების ნაკლის მიზეზს შეიძლება ისიც წარმოადგენდეს, რომ ერთ-ერთ მხარეს სურს, თავი აარიდოს კრედიტორის - მესამე პირის - მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. შესაბამისად, მოჩვენებითი გარიგების შემთხვევაში დგება მესამე პირთა ინტერესების დაცვის საკითხი.⁴⁵ მოჩვენებითი გარიგების მხარეები ერთობლივად მოქმედებენ და ნების გამოვლენის შინაარსის ძირითად ელემენტად ამ გამოვლენილი ნების არარსებობას აქცევენ.⁴⁶

⁴¹ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 516, Rn. 3.

⁴² HK-BGB/ Saenger, 10. Aufl. 2019, § 516, Rn. 4.

⁴³ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 282.

⁴⁴ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 306.

⁴⁵ სუსგ №ას-1509-1517-2011, 12 იანვარი, 2012.

⁴⁶ Medicus, AT des BGB, 2006, §40, Rn. 594.

„საკასაციო სასამართლოს მიერ გაზიარებული იქნა ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოს მსჯელობა, რომ გარიგების მოჩვენებითობას ადასტურებს ახლო ნათესავებს შორის ერთმანეთის ვალდებულების შესახებ სადავო გარიგების დადების გამომწვევი ინფორმაციის ფლობის პრეზუმფცია.“⁴⁷

„ფაქტობრივი გარემოებების შეფასებისა და იმის გათვალისწინებით, რომ ჩუქების ხელშეკრულების დადება განხორციელდა მას შემდეგ, რაც მოსარჩელემ პრეტენზია წაუყენა მოპასუხეს თანხის დაბრუნების თაობაზე, სასამართლომ მიიჩნია, რომ ჩუქების ხელშეკრულების დადება მიმართული იყო კრედიტორების მოთხოვნის დაკმაყოფილებისაგან თავის არიდების საკენ“.⁴⁸ „ჩუქების ხელშეკრულების ორივე მხარის განზრახვას წარმოადგენდა, უძრავი ქონების უსასყიდლო გასხვისების გზით, მოპასუხეს თავი აერიდებინა კრედიტორის წინაშე ფულადი ვალდებულებების შესრულებისთვის.“⁴⁹

4.2. თვალთმაქცური ჩუქება

თვალთმაქცური გარიგებისას მხარეებს სურთ სხვა გარიგების დაფარვა.⁵⁰ მხარეები თანხმდებიან იმაზე, რომ ერთი მეორეს აჩუქებს საცხოვრებელ სახლს, თუკი დასაჩუქრებული იკისრებს ვალდებულებას სამისდღეშიოდ არჩინოს გამჩუქებელი.⁵¹ „განსახილველ შემთხვევაში მშობლის რჩენის ვალდებულება მოსარჩელეს გააჩნდა არა ჩუქების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, არამედ შრომისუუნარო მშობლის რჩენის კანონისმიერი ვალდებულები-

⁴⁷ სუსგ №ას-3-2020, 16 ივნისი, 2020, პ.15-16; სუსგ №ას-1348-2019, 22 იანვარი, 2020; სუსგ №ას-1029-2019, 30 ოქტომბერი, 2019; სუსგ №ას-820-786-2016, 15 მაისი, 2017; სუსგ №ას- 643-611-2013, 19 ივნისი, 2015; სუსგ №ას-63-58-2013, 11 თებერვალი, 2013.

⁴⁸ სუსგ №ას-124-119-2012, 22 მარტი, 2012.

⁴⁹ სუსგ №ას-820-786-2016, 15 მაისი, 2017, პ.61-63.

⁵⁰ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 311.

⁵¹ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 1999, 56-ე მუხლი, გვ. 187.

დან გამომდინარე, რაც ემიჯნება ჩუქების ურთიერთობიდან წარმოშობილ მოვალეობებს.⁵²

„სასამართლომ არ გაიზიარა მოსარჩელის მსჯელობა ჩუქების ხელშეკრულების თვალთმაქცურობისა და მისით ანდერძის დაფარვის თაობაზე, ვინაიდან რაიმე მტკიცებულება, რაც დაადასტურებდა იმ გარემოებას, რომ მხარეთა შორის არსებობდა შეთანხმება ანდერძის შესახებ, მოსარჩელეს არ წარმოუდგენია.“⁵³ „თვალთმაქცური ჩუქების დროს განხილვის საგანია გარიგების მხარეთა მიერ შინაგანი და გარეთ გამოვლენილი ნების ურთიერთმიმართება, ვინაიდან მათ შორის არსებობს შეუსაბამობა.“⁵⁴

IV. ჩუქება და კეთილსინდისიერი შემძენი

ჩუქებასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია კეთილსინდისიერი შემძენის ინსტიტუტი. შეძენილ ნივთზე შემძენის საკუთრების უფლების წარმოშობას კანონი შეძენის ფაქტის მიმართ მის კეთილსინდისიერებას უკავშირებს (187-ე მუხლი). კეთილსინდისიერი შემძენი ვერ გახდება ნივთის მესაკუთრე, თუ ეს ნივთი მესაკუთრემ დაკარგა, მას მოჰპარეს ან მისი ნების წინააღმდეგ სხვაგვარად გავიდა მისი მფლობელობიდან ანდა თუ შემძენმა ისინი უსასყიდლოდ მიიღო. ეს შეზღუდვები არ მოქმედებს ფულის, ფასიანი ქაღალდებისა და აუქციონზე გასხვისებული ნივთების მიმართ.⁵⁵

ჩუქების, როგორც უსასყიდლო გარიგების, დროს არ მოქმედებს შემძენის კეთილსინდისიერების პრეზუმპცია და მტკიცების ტვირთი შემძენს უბრუნდება.⁵⁶ მაშასადამე, მიუხედავად იმისა, რომ შემძენმა არ იცოდა და არც შეიძლება სცოდნოდა, რომ მოძრავი ნივთის გამსხვისებელი არ იყო მისი მესაკუთრე, შემძენი მა-

ინც ვერ ჩაითვლება კეთილსინდისიერად, თუ მან ნივთი უსასყიდლოდ (საჩუქრად) მიიღო.⁵⁷

„ვინაიდან ქონება გასხვისდა არამესაკუთრის მიერ, მითითებული გარიგებებით დაირღვა 170-ე და 524-ე მუხლების დანაწესი. დადგენილ ფაქტობრივ გარემოებათა სამართლებრივი ანალიზი იძლევა იმგვარი მსჯელობის შესაძლებლობას, რომ გარიგებათა მეორე მხარე არ წარმოადგენდა მოსარჩელის კუთვნილი ქონების კეთილსინდისიერ შემძენს.“⁵⁸ „განსახილველ შემთხვევაში დასაჩუქრებულმა იცოდა, რომ სადავო უძრავი ქონების მჩუქებელს არ წარმოშობია საკუთრების უფლება მოსარჩელის კუთვნილ ბინაზე და ასეთ ვითარებაში გააფორმა ჩუქების ხელშეკრულება, რაც ადასტურებდა კასატორების მიზანს, შემძენის კეთილსინდისიერებაზე მითითებით აერიდებინათ ქონების ნამდვილი მესაკუთრისათვის დაბრუნება.“⁵⁹

ჩუქებასთან მიმართებით საკამათო საკითხს წარმოადგენს ერთ-ერთი მეუღლის მიერ თანასაკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვა მეორე მეუღლის თანხმობის გარეშე. 1158-ე მუხლის თანახმად, მეუღლეთა მიერ ქორწინების განმავლობაში შეძენილი ქონება წარმოადგენს მათ საერთო ქონებას (თანასაკუთრებას), თუ მათ შორის საქორწინო ხელშეკრულებით სხვა რამ არ არის დადგენილი. ასეთ ქონებაზე მეუღლეთა თანასაკუთრების უფლება წარმოიშობა მაშინაც, თუ ერთ-ერთი მათგანი ენეოდა საოჯახო საქმიანობას, უვლიდა შვილებს ან სხვა საპატიო მიზეზის გამო არ ჰქონია დამოუკიდებელი შემოსავალი.⁶⁰ 1159-ე მუხლის თანახმად, თანასაკუთრებაში არსებულ ქონებაზე მეუღლეებს აქვთ თანაბარი უფლებები. ამ ქონების ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა ხორციელდება მეუღლეთა ურთიერთშეთანხმებით.

2007 წლის 29 ივნისს სამოქალაქო კოდექსის 1160-ე მუხლი - თანასაკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვა ურთიერთშეთანხმებით -

⁵² სუსგ №ას-984-924-2012, 16 ივლისი, 2012.

⁵³ სუსგ №ას- 1087-1116-2011, 13 ოქტომბერი, 2011.

⁵⁴ სუსგ №ას-694-665-2016, 31 მარტი, 2017; სუსგ №ას-805-772-2016, 3 თებერვალი, 2017.

⁵⁵ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 174.

⁵⁶ სუსგ №ას-1198-2019, 25 ივნისი, 2021, პ.32; №ას-397-397-2018, 19 აპრილი, 2019, პ.22.1; №ას-471-471-2018, 28 თებერვალი, 2019, პ.23; №ას-1230-2018, 14 დეკემბერი, 2018, პ.18.8.

⁵⁷ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 283.

⁵⁸ სუსგ №ას-1198-2019, 25 ივნისი, 2021, პ.34.

⁵⁹ სუსგ №ას-694-665-2016, 31 მარტი, 2017, პ.32.

⁶⁰ შენგელია, რ.შენგელია, ე. საოჯახო სამართალი, მესამე გამოცემა, 2013, გვ. 153.

ჩამოყალიბდა ახალი რედაქციით: 1. იმ ქონების განკარგვა, რომელიც მეუღლეთა თანასაკუთრებაშია, ხდება მეუღლეთა შეთანხმებით, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი მეუღლე განკარგავს ამ ქონებას. 2. მეუღლეთა თანასაკუთრებაში არსებული ქონების განკარგვასთან დაკავშირებით ერთის მიერ დადებული გარიგება ვერ იქნება ბათილად ცნობილი მეორის მოთხოვნით იმ საფუძველზე, რომ: ა) მან არ იცოდა გარიგების შესახებ; ბ) ის არ ეთანხმებოდა გარიგებას; 3. მეუღლეს, როგორც თანამესაკუთრეს, უფლება აქვს, მოითხოვოს ქონების განკარგვით მიღებული სარგებელი.

„სკ-ის 1160-ე მუხლი შეეხება თანასაკუთრებაში არსებული ქონების სასყიდლიან განკარგვას ერთ-ერთი მეუღლის მიერ და არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უსასყიდლო განკარგვის (ჩუქებასთან) მიმართებაში 1160-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მოთხოვნიდან გამომდინარე.“⁶¹ უსასყიდლო განკარგვის შემთხვევაში შემძენი (მესამე პირი) ვერ იქნება კეთილსინდისიერი და ანალოგიით უნდა იქნეს გამოყენებული 187-ე მუხლის დანაწესი იმის შესახებ, რომ მოძრავი ნივთის (მეუღლეთა თანასაკუთრებაში არსებული მოძრავი ნივთი, რომელსაც განკარგავს ერთ-ერთი მეუღლე 1160-ე მუხლის მოთხოვნათა შესაბამისად) შემძენი ვერ იქნება კეთილსინდისიერი, თუ შემძენმა იგი უსასყიდლოდ (საჩუქრად) მიიღო.⁶² (აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრებაა განვითარებული 1160-ე მუხლის კომენტარში).⁶³

1161 „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად⁶⁴, „თითოეული მეუღლის საკუთრებას წარმოადგენს ქონება, რომელიც ქორწინების განმავლობაში მიღე-

ბულია მემკვიდრეობით ან ჩუქებით.“⁶⁵ „განსახილველ საქმეზე წარმოდგენილი ხელშეკრულება გონივრული განსჯის ფარგლებში, უსასყიდლო გარიგების სახედ - ჩუქების ხელშეკრულებად უნდა იქნეს განხილული, ჩუქებით მიღებული ქონება კი, სკ-ის 1161-ე მუხლის შესაბამისად, მეუღლის ინდივიდუალური საკუთრებაა და მასზე არ ვრცელდება განქორწინების შემდგომ საერთო საკუთრების მეუღლეთა შორის გაყოფის მომწესრიგებელი სამართლებრივი ნორმები.“⁶⁶

გერმანიაში მეუღლეებს შორის უსასყიდლოდ ქონების გადაცემა განიხილება არა როგორც ჩუქება, არამედ როგორც ქორწინებასთან დაკავშირებული ქონების გადაცემა. გადაცემის ეს ფორმა ხასიათდება, როგორც ე.წ. *sui generis* (ლათ.) - უმაგალითო (ერთადერთი) თავისი ხასიათით.⁶⁷ ეს წესი არ მოქმედებს მეუღლეებისათვის ან ერთ-ერთი მათგანისათვის მესამე პირების მიერ (მათ შორის ოჯახის წევრები, ახლო ნათესავები) ქონების უსასყიდლოდ გადაცემის მიმართ, რომელიც მიიჩნევა ჩუქებად.⁶⁸

V. ჩუქება და უსაფუძვლო გამდიდრება

ჩუქებასთან მიმართებით ყურადღება უნდა გამახვილდეს უსაფუძვლო გამდიდრების სამართლებრივი ინსტიტუტზე. 317-ე მუხლის 1-ელი ნაწილის თანახმად, ვალდებულების წარმოშობისათვის აუცილებელია მონაწილეთა შორის ხელშეკრულება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ვალდებულება წარმოიშობა ზიანის მიყენების (დელიქტის), უსაფუძვლო გამდიდრების ან კანონით გათვალისწინებული სხვა საფუძვლებიდან.

989-ე მუხლის I ნაწილის თანახმად, „თუ 976-ე და 988-ე მუხლებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში მიმღები, რომელიც მოვალეა დაბრუნოს მიღებული, უსასყიდლოდ გადასცემს

⁶¹ სუსგ №ას-1298-1236-2014, 3 მარტი, 2015.

⁶² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 292.

⁶³ რუსიაშვილი / ქვაშაია / ბატიაშვილი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი VII, ჭანტურია / რუსიაშვილი (რედ.), 2021, მუხლი 1160, ველი 17.

⁶⁴ სუსგ №ას-749-717-2016, 12 ოქტომბერი, 2016; სუსგ №ას-7-7-2016, 16 მარტი, 2016; სუსგ №ას-840-791-2015, 4 მარტი, 2016; სუსგ №ას-755-723-2016, 23 დეკემბერი, 2016; სუსგ №ას-1346-1384-2014, 16 მარტი, 2015; სუსგ №ას-1298-1236-2014, 6 მარტი, 2015.

⁶⁵ შენგელია/შენგელია, საოჯახო სამართალი, მესამე გამოცემა, 2013, გვ. 156.

⁶⁶ სუსგ №ას-13-2021, 15 ოქტომბერი, 2021, პ. 16-17; №ას-1048-968-2017, 31 ოქტომბერი, 2017, პ.19-20;

⁶⁷ BGH NJW 2006, 2330.

⁶⁸ BGH NJW 2010, 2884.

მას მესამე პირს, მაშინ მესამე პირი ასევე მოვალეა დააბრუნოს მიღებული ისე, თითქოს მას კრედიტორისაგან კანონიერი საფუძვლის გარეშე მიეღოს რაიმე, თუკი მიმღებისაგან დაკმაყოფილება შეუძლებელია.⁶⁹

990-ე I მუხლის თანახმად, „თუ არაუფლებამოსილი პირი რაიმე საგანს უსასყიდლოდ განკარგავს და ეს განკარგვა ნამდვილია უფლებამოსილი პირის მიმართ, მაშინ ის პირი, რომელმაც ამ განკარგვის შედეგად უშუალო სამართლებრივი სარგებელი მიიღო, მოვალეა მიღებული გადასცეს უფლებამოსილ პირს“.⁷⁰ ამდენად, აღნიშნული ნორმებიდან გამომდინარე არაუფლებამოსილი პირის ქმედება უნდა გულისხმობდეს სხვისი ქონების გაჩუქებას⁷¹ ან ჩუქების დაპირებით გამოწვეული თავისი ვალდებულების სხვისი ქონებით შესრულებას.⁷² ანალოგიურ მოწესრიგებას ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 816-ე პარაგრაფი.⁷³

„990-ე მუხლის მიზანია არაუფლებამოსილი პირის მიერ საგნის უსასყიდლოდ განკარგვის შედეგების სამართლებრივი მოწესრიგება, ამდენად, ე.წ. „კეთილსინდისიერი შემძენი“ არ მიიჩნევა განსაკუთრებული დაცვის ღირსად, რადგან მან უსასყიდლოდ მიიღო ქონება, ანუ „ნივთის შესაძენად არ გაუწევია არანაირი ქონებრივი მსხვერპლი“.⁷⁴ „სკ-ის 990-ე მუხლის წინაპირობების არსებობისას, კეთილსინდისიერებაზე მითითება არასაკმარისი დაცვის მექანიზმია, რადგან, მითითებული მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე, კეთილსინდისიერი შემძენიც ვალდებულია, დაუბრუნოს უსასყიდლოდ

მიღებული უფლებამოსილ პირს.“⁷⁵ „საქმის გარემოებათა გათვალისწინებით, გაჩუქებულ ნივთზე საკუთრების უფლების შედავების მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძვლიანობა შესაძლოა სკ-ის 990 I მუხლიდან გამომდინარეობდეს და სწორედ მითითებული ნორმის შემადგენლობის განხორციელებაზეა დამოკიდებული, ხელყოფილი საკუთრების უფლების რესტიტუცია.“⁷⁶ „საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ ქვემდგომი ინსტანციის სასამართლოს უნდა ეხელმძღვანელა სკ-ის 989-ე მუხლის დანაწესით.“⁷⁷

„საკასაციო პალატამ არ გაიზიარა კასაციონის პრეტენზია განსახილველ შემთხვევასთან მიმართებით, სკ-ის 990-ე მუხლის მოწესრიგების გამოყენების შესახებ.“⁷⁸

VI. ჩუქების მიმართება გარდაცვლილად გამოცხადებული პირის დაბრუნების სამართლებრივ შედეგებთან

სამართალში, ზოგადად, დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია პრეზუმფციას (ვარაუდს).⁷⁹ პრეზუმფცია წარმოადგენს ვარაუდს ამა თუ იმ ფაქტის არსებობის შესახებ.⁸⁰ პრეზუმფციების მეშვეობით კანონმდებელი ანაწილებს მტკიცების ტვირთს.⁸¹ 22-ე მუხლის დანაწესით გათვალისწინებულია⁸² სასამართლოს მიერ პირის გარდაცვლილად გამოცხადების სამართლებრივი საფუძვლები.⁸³

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 321-ე მუხლის თანახმად, გარდაცვლილად გამოცხადებული პირის გამოჩენის ან მისი ადგილსამყოფელის აღმოჩენის შემთხვევაში

⁶⁹ სუსგ №ას- 4-4-2016, 11 ივლისი, 2016; №ას-1193-1122-2015, 31 მაისი, 2016; 801-766-2014, 5 ივლისი, 2016.

⁷⁰ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 149.

⁷¹ ბერეკაშვილი, უსაფუძვლო გამდიდრების ინსტიტუტის მომწესრიგებელ ნორმათა ინტეგრაცია სასამართლო პრაქტიკაში, 2008, გვ. 26-27.

⁷² ჩიტოშვილი, ქონების უსასყიდლოდ განკარგვა, როგორც უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძველი, მართლმსაჯულება, 2/2008, გვ. 91-100.

⁷³ რუსიაშვილი/ევნატაშვილი, კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, 2016, გვ. 99.

⁷⁴ სუსგ №ას- 682-2021, 28 დეკემბერი, 2021, პ. 17.

⁷⁵ სუსგ №ას- 471-471-2018, 28 თებერვალი, 2021, პ. 17-18; 23.

⁷⁶ სუსგ №ას- 392-392-2018, 30 ივლისი, 2018, პ. 20-21.

⁷⁷ სუსგ №ას- 1193-1122-2015, 31 მაისი, 2016, პ. 23.

⁷⁸ სუსგ №ას- 742-2021, 02 დეკემბერი, 2021, პ. 56; 62.

⁷⁹ ჭანტურია, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 189.

⁸⁰ გაგუა, მტკიცების ტვირთი სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, 2013, გვ. 35.

⁸¹ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, 2005, გვ. 229.

⁸² ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 32.

⁸³ ჯორბენაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 22, ველი 2.

სასამართლო ახალი გადაწყვეტილებით აუქმებს თავის წინანდელ გადაწყვეტილებას. მნიშვნელოვანია ის სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც მოჰყვება პირის გარდაცვლილად გამოცხადების შესახებ გადაწყვეტილების გაუქმებას.⁸⁴ ახალი გადაწყვეტილება ეგზავნება სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის ორგანოს და ეს გადაწყვეტილება წარმოადგენს სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის ორგანოში გარდაცვალების აქტის ჩანაწერის გაუქმების საფუძველს, რასაც შედეგად მოჰყვება სკ-ის 23-ე მუხლით გათვალისწინებული შედეგები, კერძოდ, დაბრუნების დროის მიუხედავად,⁸⁵ პირს უფლება აქვს მოითხოვოს ის შენარჩუნებული ქონება, რომელიც მისი გარდაცვლილად გამოცხადების შემდეგ უსასყიდლოდ გადაეცა სხვა პირს.⁸⁶

VII. ჩუქება და დასაქორწინებელ პირთა წინასწარი თანხმობა (ნიშნობა)

საოჯახო სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობის ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ საფუძველს წარმოადგენს ქორწინება. ჩუქებასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია ნიშნობის ინსტიტუტი.⁸⁷ 1109-ე მუხლის თანახმად, „დასაქორწინებელ პირთა წინასწარი თანხმობა (ნიშნობა) არ წარმოშობს შემდგომში დაქორწინების ვალდებულებას. ნიშნობასთან დაკავშირებული საჩუქრები დაუქორწინებლობის შემთხვევაში მხარეებს უკან უბრუნდებათ.“⁸⁸

„საოჯახო სამართლიდან გამომდინარე მეუღლეთა უფლებრივ მდგომარეობაზე საუბრისას უნდა შეფასდეს ნიშნობისას გადაცემული საჩუქრის იურიდიული ბედი. ამგვარი სამართ-

ლებრივი ურთიერთობის იურიდიული შედეგი დამოკიდებულია პირთა რეგისტრირებული ქორწინების ფაქტზე, რამდენადაც სამოქალაქო კოდექსის 1109-ე მუხლის პირველი და მე-2 ნაწილებიდან გამომდინარე, დასაქორწინებელ პირთა წინასწარი თანხმობა (ნიშნობა) დაქორწინების ვალდებულებას არ წარმოშობს და არც მხარეები შედიან საოჯახო სამართლებრივ ურთიერთობაში.“⁸⁹

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი დაუქორწინებლობის შემთხვევაში ითვალისწინებს ნიშნობასთან დაკავშირებით მხოლოდ საჩუქრების უკან დაბრუნებას და არ ითვალისწინებს დასაქორწინო სამზადისის ხარჯების ან კეთილსინდისიერი მექორწინისათვის მორალური ზიანის ანაზღაურების შესაძლებლობას. „საჩუქრის უკან დაბრუნების საფუძველს წარმოადგენს მომავალ მექორწინეთაგან ერთ-ერთის მიერ უარის თქმა დაქორწინებაზე“.⁹⁰

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, თუ ვინ ითვლება ჩუქების ხელშეკრულების მხარეებად ნიშნობასთან დაკავშირებულ ჩუქებაში. მჩუქებელი შეიძლება იყოს ნებისმიერი პირი, მათ შორის მექორწინეებიც, ხოლო დასაჩუქრებული (დასაჩუქრებულები) კი არიან მექორწინეები, ანუ დანიშნული მომავალი მეუღლეები. „იმის გათვალისწინებით, რომ ნიშნობის მხარეებს წარმოადგენენ დასაქორწინებელი პირები, საჩუქრის დაბრუნების შესახებ მოთხოვნის წარდგენა შეუძლია ნიშნობის ერთ-ერთ მხარეს, რომლის მიმართ პატივისცემის გამოხატვის მიზნითაც შედგა ჩუქება.“⁹¹

„საკაცაციო პალატამ მიიჩნია, რომ მოთხოვნის სამართლებრივი საფუძვლის კონკურენცია (სკ-ის 168-ე, 172-ე და 1109-ე მუხლები) საოჯახო სამართლის ნორმების სასარგებლოდ უნდა გადანედეს. მესამე პირის კონტექსტში საკაცაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ მჩუქებელს შეიძლება საჩუქარზე პრეტენზია მხოლოდ სა-

⁸⁴ ქურდაძე/ზუნაშვილი, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, მეორე გამოცემა, 2015, გვ. 490.

⁸⁵ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 281.

⁸⁶ ჯორბენაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 23, ველი 5, 11.

⁸⁷ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეო რჩენა, 2018, გვ. 149.

⁸⁸ შენგელია/შენგელია, საოჯახო სამართალი, მესამე გამოცემა, 2013, გვ. 82.

⁸⁹ სუსგ №ას-168-168-2018, 11 მაისი, 2018, პ.13.3-1.3.5.

⁹⁰ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 284.

⁹¹ სუსგ №ას-116-2019, 23 მაისი, 2019, პ.15-16; 25-26; №ას-168-168-2018, 11 მაისი, 2018, პ.1.3.5.

მოქალაქო კოდექსის 529-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობების არსებობისას წარმოეშვა.⁹² „განსახილველ შემთხვევაში, უდავოა, რომ მხარეებს ქორწინება არ დაურეგისტრირებიათ, ხოლო ქვემდგომმა ინსტანციის სასამართლომ სადავო ნივთები არასწორად ჩათვალა მეუღლეთა თანასაკუთრებად და მათი ღირებულების ნახევრის ანაზღაურების სამართლებრივ საფუძვლად არასწორად განსაზღვრა სკ-ის 1158-ე და 1159-ე მუხლები და სადავო ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად არ გამოიყენა 1109-ე მუხლი.“⁹³

თუ დასაჩუქრებული ნებაყოფლობით არ აბრუნებს ნიშნობასთან დაკავშირებით მიღებულ საჩუქარს, მჩუქებელს შეუძლია სარჩელით მმართველ სასამართლოს. ამ შემთხვევაში გამოყენებულ უნდა იქნეს სკ-ის 128-ე მუხლით დადგენილი ხანდაზმულობის საერთო 10 წლიანი ვადა და არა სკ-ის 529-ე მუხლით გათვალისწინებული ჩუქების გაუქმების სპეციალური ერთ-წლიანი ვადა.⁹⁴

VIII. ჩუქება და მემკვიდრეობა

დასაჩუქრებულის ქონების ზრდას უნდა შეესაბამებოდეს მჩუქებლის ქონებრივი მდგომარეობის შემცირება. ამით ჩუქება განსხვავდება ანდერძისაგან, რომლის დროსაც მამკვიდრებელი მთელ თავის ქონებას ან მის ნაწილს უტოვებს სხვა პირს, მაგრამ მისი ქონება არ მცირდება მანამ, სანამ იგი ცოცხალია.⁹⁵ მხოლოდ მოანდერძის სიკვდილის შემდეგ გადადის ნაანდერძევი ქონება მემკვიდრეზე.⁹⁶

1402-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, ანდერძი ძალას კარგავს, თუ ნაანდერძევი ქონება მოანდერძემ სიცოცხლეშივე გაასხვისა. აქ არ შეიძლება მამკვიდრებლისა და მემკვიდრის ქონების შესაბამის გაზრდა-შემცირებაზე ვისაუბროთ, რადგან მათი ქონება ერთმანეთს შეე-

რწყმება ფასეულობათა ერთი პირიდან მეორის ხელში გადასვლის მომენტში.⁹⁷ „სასამართლომ, მემკვიდრის მიერ (მჩუქებელი) მიღებული სამკვიდროდან გარკვეული ნაწილის თავისი დისათვის გადაცემა, მიიჩნია ჩუქებად.“⁹⁸

„ანდერძი ცალმხრივი გარიგებაა, რომელიც ძალაში შედის და შესაბამის სამართლებრივ შედეგებს წარმოშობს მამკვიდრებლის გარდაცვალების შემდეგ. აღნიშნულის გათვალისწინებით, მესაკუთრის ნება კონკრეტულ მომენტში განკარგოს და საკუთრებაში გადასცეს თავისი ქონება ნებისმიერ პირს, მემკვიდრის ჩათვლით, ანდერძის შედგენის ფაქტით არ იზღუდება. ცხადია, რომ მჩუქებლისათვის წინასწარ ვერ იქნებოდა ცნობილი, ჩუქების ხელშეკრულების დადებიდან რა ვადაში გაიხსნებოდა სამკვიდრო მის კუთვნილ ქონებაზე.“⁹⁹

ჩუქებასთან მიმართებაში აღსანიშნავია 1378-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა, როგორცაა სავალდებულო წილის გაზრდა გაჩუქებული ქონების ხარჯზე. კერძოდ, თუ მამკვიდრებელმა აჩუქა ნივთი მესამე პირს, მაშინ სავალდებულო წილზე უფლების მქონე პირს შეუძლია მოითხოვოს მისი შევსება იმ თანხით, რომლითაც გაიზრდება მისი სავალდებულო წილი, თუკი გაჩუქებული ნივთი სამკვიდროში შევა. საჩუქარი ანგარიშში არ ჩაითვლება, თუ სამკვიდროს გახსნის დროისათვის საჩუქრის გადაცემიდან ათი წელია გასული.¹⁰⁰ „საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ განსახილველ შემთხვევაში არ არსებობდა სკ-ის 1378-ე მუხლის დანაწესის გამოყენების საფუძვლები“.¹⁰¹

„სკ-ის 1378-ე მუხლი ითვალისწინებს მამკვიდრებლის მიერ გაჩუქებული ქონებიდან სავალდებულო წილის გაზრდის შესაძლებლობას, თუმცა ასეთი შესაძლებლობა წარმოიშობა კანონმდებლობით დადგენილი წინაპირობების

⁹² სუსგ №ას-168-168-2018, 11 მაისი, 2018, პ.13.3-1.3.5.

⁹³ სუსგ №ას-205-2019, 24 ოქტომბერი, 2019, პ.15-18.

⁹⁴ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 232.

⁹⁵ *შენგელია/შენგელია*, საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართალი, 2015, გვ. 341.

⁹⁶ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 327.

⁹⁷ *ახვლედიანი*, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს საოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეხუთე, 1402-ე მუხლი, გვ. 453.

⁹⁸ სუსგ №ას-163-155-2010, 10 ივნისი, 2010.

⁹⁹ სუსგ №ას- 1166-1186-2011, 17 ოქტომბერი, 2011.

¹⁰⁰ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 293.

¹⁰¹ სუსგ №ას- 944-890-2010, 6 დეკემბერი, 2010.

არსებობისას. საქმის მასალებით კი დადგენილია, რომ კასატორი არ წარმოადგენს სკ-ის 1371-ე მუხლით გათვალისწინებულ სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილ სუბიექტს.¹⁰²

ჩუქებასთან მიმართებით მნიშვნელოვან დანაწესს შეიცავს 1455-ე მუხლი, როგორცაა საჩუქრის ჩათვლა მემკვიდრის წილში, კერძოდ, „სამკვიდროს გაყოფისას თითოეული მემკვიდრის წილში ჩათვლება იმ ქონების ღირებულება, რომელიც მან საჩუქრის სახით მიიღო მამკვიდრებლისაგან სამკვიდროს გახსნამდე ხუთი წლის განმავლობაში.“

„საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2020 წლის 29 დეკემბრის N2/3/1337 გადაწყვეტილებით, არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი სკ-ის 1455-ე მუხლის ის ნორმატიული შინაარსი, რომელიც ქონების ჩუქების დროს, ნაჩუქარი ქონების ღირებულების სამკვიდრო წილში ჩათვლის თაობაზე მამკვიდრებლის ცხადად გამოხატული ნების გარეშე ითვალისწინებს მემკვიდრისთვის საჩუქრის სახით გადაცემული ქონების ღირებულების ამ მემკვიდრის სამკვიდრო წილში ჩათვლას საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის პირველ და მე-2 პუნქტებთან მიმართებით. აღნიშნულთან დაკავშირებით საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებას, საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, არ აქვს რეტროაქტიული ეფექტი. საქართველოს კონსტიტუციით (ძველი რედაქციით 89-ე მუხლის მე-2 პუნქტი, ახალი რედაქციით მე-60 მუხლის მე-5 პუნქტი) გადაწყვეტილების მიღებამდე წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობებზე საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შედეგი გავლენას ვერ ახდენს (სუსგ №ას-653-620-2014 24.09.2015; №ას-495-471-2013, 25.03.2014წ.). ხოლო თუ სასამართლოს საქმე უკვე განხილული აქვს, გადაწყვეტილება მიღებულია და კანონიერ ძალაშია შესული, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ ორგანული კანონის მე-20 მუხლის თანახმად, კანონის ან სხვა ნორმატიული აქტის არაკონსტიტუციურად ცნობა არ ნიშნავს ამ აქტის საფუძველზე ადრე გამოტანილი სასამართლოს განაჩენებისა და გადაწყვეტილებების გაუქმებას (ასევე იხ.: სუსგ № ას-12-11-2017, 05.07.2017წ.).“¹⁰³

„სამკვიდროში ნაჩუქარი ქონების შეტანა უზრუნველყოფს სხვა მემკვიდრეების ინტერესების დაცვას იმ მიმართებით, რომ ადრე დასაჩუქრებულ მემკვიდრეს საჩუქრის ღირებულება მისაღებ სამკვიდროში ჩათვლება და მისი წილი ამ ფარგლებში შემცირდება, რაც პროპორციულად სხვა მემკვიდრეთა წილის გაზრდას გამოიწვევს.“¹⁰⁴

IX. ჩუქების ხელშეკრულების დადება

გარიგების ფორმასთან დაკავშირებით საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილით დადგენილი წესები ხელშეკრულების ფორმაზეც ვრცელდება.¹⁰⁵ ფორმა ნების გამოვლენის განცხადების საშუალებაა.¹⁰⁶

როგორც წესი, ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის რაიმე განსაკუთრებული ფორმის დაცვა საჭირო არაა.¹⁰⁷ ხელშეკრულება ძალაში მას შემდეგ შედის, როდესაც მხარეები ყველა არსებით პირობებზე თუნდაც ზეპირი მოლაპარაკებების გზით შეთანხმდებიან. ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით ზოგადად მოქმედებს სახელშეკრულებო ფორმის თავისუფლების პრინციპი.¹⁰⁸ თუმცა, აღნიშნული პრინციპი შეუზღუდავი არ არის. ცალკეულ შემთხვევებში კანონი ადგენს ფორმას, რომლის დაცვაც კონკრეტული ტიპის ხელშეკრულებების ნამდვილობისათვის აუცილებელია.¹⁰⁹ მხარეებსაც შეუძლიათ გაითვალისწინონ ხელშეკ-

¹⁰² სუსგ №ას- 1039-2020, 03 თებერვალი, 2022, პ.21.

¹⁰³ სუსგ №ას- 1004-2020, 25 მაისი, 2021, პ.16.

¹⁰⁴ სუსგ №ას-1457-1377-2017, 31 იანვარი, 2018; სუსგ №ას-1583-1486-2012, 28 იანვარი, 2013; სუსგ №ას-1058-1325-2009, 23 მარტი, 2010.

¹⁰⁵ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 344.

¹⁰⁶ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 281.

¹⁰⁷ *Faust*, Bürgerliches Gesetzbuch Allgemeiner Teil, 3. Aufl. 2013, S. 145.

¹⁰⁸ *ჯორბენაძე*, ხელშეკრულების თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში, 2017, გვ. 170.

¹⁰⁹ *დარჯანია*, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, *ჭანტურია* (რედ.), 2017, მუხ.69, ველი 8.

რულების რაიმე ფორმა, როგორც მისი ძალაში შესვლის აუცილებელი წინაპირობა.¹¹⁰

ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს როგორც ზეპირად, ისე წერილობით. ჩვეულებრივ, მოძრავი ნივთების ჩუქება ხდება ზეპირი ფორმით, ხოლო უძრავი ქონებისა - წერილობით. კანონის მიერ ჩუქების ხელშეკრულების ფორმის განსაზღვრის ზოგად საფუძვლად აღიარებულია კონკრეტულ ქონებაზე საკუთრების უფლების წარმოშობის წესი.¹¹¹ შესაბამისად დაცული უნდა იქნეს სკ-ის 525, 59-ე, 68-ე, 328-ე, 323-ე მუხლების მოთხოვნები ხელშეკრულების ფორმასთან მიმართებით.¹¹²

კანონმდებელი ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით გარკვეულ დანაწესებს ისეთ შემთხვევებში განსაზღვრავს, როდესაც ეს საჭიროა თავად სახელშეკრულებო სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და ფორმის დანესებას შესაბამისი მიზანი გააჩნია.¹¹³

1. მოძრავ ნივთზე ჩუქების ხელშეკრულება

მე-7 მუხლის თანახმად, „კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი შეიძლება იყოს ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური და არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არ არის ამოღებული“.¹¹⁴ ინდივიდის მოქმედების თავისუფლებიდან გამომდინარე, მისი მოქმედებისა თუ კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი არის ყველაფერი, რაზეც მიმართულია ინდივიდის უფლება.¹¹⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ქონებად აღიარებს არა მხოლოდ ნივთებს, არამედ არამატერიალურ

ქონებრივ სიკეთეებსაც.¹¹⁶ ქონება არის ნივთი, მატერიალური (სხეულებრივი) და ამავე დროს, ადამიანის ნებას დამორჩილებადი საგანი.¹¹⁷ ნივთები პიროვნებულობას მოკლებული, პირთა ბატონობას დაქვემდებარებული და ნატურით გამიჯნული საგნებია.¹¹⁸

სკ-ის 525 I მუხლის თანახმად, მოძრავ ნივთზე ჩუქების ხელშეკრულება დადებულია ითვლება ქონების გადაცემის მომენტიდან,¹¹⁹ რომლის დროსაც დაცული უნდა იქნეს სკ-ის 186-ე მუხლის მოთხოვნებიც.¹²⁰ „ცალსახაა, რომ აღნიშნულ შემთხვევაში კანონმდებელი მხოლოდ გადაცემით ჩუქების ხელშეკრულებას აღიარებს და ჩუქებას რეალური ხელშეკრულებების კატეგორიას მიაკუთვნებს.“¹²¹

„ზოგადი წესის თანახმად, ჩუქება განკარგვითი ხელშეკრულების ნაირსახეობაა და სამოქალაქო კოდექსის 525-ე მუხლის შესაბამისად, დასაჩუქრებული საჩუქარზე საკუთრების უფლებას ნივთის გადაცემის მომენტიდან მოიპოვებს.“¹²²

სკ-ის 525 I მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, მოძრავ ნივთებთან მიმართებით, დასაჩუქრებულის თანხმობის გამოხატვა ხდება ნაჩუქარი ნივთის მიღებით.¹²³ „სასამართლომ აღნიშნა, რომ განსახილველ შემთხვევაში ვერ დადასტურდა სკ-ის 525 მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, მოსარჩელისათვის საჩუქრად გადაცემის ფაქტი.“¹²⁴

¹¹⁰ Kötz, Vertragsrecht, 2009, S. 69.

¹¹¹ სუსგ №ას 139-132-2010, 10 ივნისი, 2010.

¹¹² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 226.

¹¹³ Kötz, Vertragsrecht, 2009, S. 70.

¹¹⁴ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 185.

¹¹⁵ ჯორბენაძე, საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები, 1994, გვ. 149.

¹¹⁶ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 26.

¹¹⁷ Larenz, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 2004, § 20, Rn. 10.

¹¹⁸ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 27.

¹¹⁹ შენგელია, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 525-ე მუხლი, გვ. 69.

¹²⁰ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 148-150.

¹²¹ დანელია, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოცემა, 2008, გვ. 67.

¹²² სუსგ -ები: №ას- 1392-2020, 3 ივნისი, 2021, პ. 9.1.; №ას- 205-2019, 24 ოქტომბერი, 2019, პ. 17; №ას-1251-2018, 08 თებერვალი, 2019, პ. 117;

¹²³ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 227.

¹²⁴ სუსგ №ას 1181-1442-09, 15 აპრილი, 2010.

2. უძრავ ნივთზე ჩუქების ხელშეკრულება

თუ ჩუქების საგანს ისეთი ქონება წარმოადგენს, რომელზეც საკუთრების უფლება წარმოიშობა მხოლოდ კანონით დადგენილი ფორმის დაცვით, მაშინ ასეთი ქონების საჩუქრად გადაცემის ხელშეკრულებაც იმავე ფორმის დაცვით უნდა მოხდეს.¹²⁵ მაგალითად, თუ ჩუქების საგანი იქნება უძრავი ქონება, ხელშეკრულება უნდა გაფორმდეს უძრავი ნივთების შეძენისათვის კანონით დადგენილი წესით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი 525-ე მუხლის მეორე ნაწილის დანაწესით აღიარებს გადაცემით ჩუქების ხელშეკრულებას. მართალია, კანონმდებელი დასაჩუქრებულს არ ზღუდავს თავად განსაზღვროს, თუ როდის აღრიცხავს საკუთრებაში უძრავ ქონებას, თუმცა ნებისმიერი დაყოვნება უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების მოპოვების სამართლებრივი რისკების შემცველია. შესაბამისად, კონკრეტულ შემთხვევაში, მხოლოდ ჩუქების ხელშეკრულების დადება, არ ცვლის იმ უცილობელ გარემოებას, რომ ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე ნამდვილი საკუთრების უფლების მოპოვება მისი რეესტრში რეგისტრაციის გზით, მამკვიდრებლის სიცოცხლეში არ მომხდარა. მამკვიდრებლის გარდაცვალების მომენტისათვის ქონების კვლავ მჩუქებლის სახელზე საკუთრებად რეგისტრაციის ფაქტმა კი, სადავო ქონება მჩუქებლის სამკვიდრო მასად აქცია.¹²⁶

„რაც შეეხება სამოქალაქო კოდექსის 525-ე მუხლის მე-2 ნაწილის დათქმას, პირი ვერ ჩაითვლება ქონების მესაკუთრედ, თუ აღნიშნული უფლება რეგისტრირებული არ არის საჯარო რეესტრში. სანივთო სამართლებრივი უფლების მოპოვების ასახვა საჯარო რეესტრში საკანონმდებლო დანაწესია და, პირველ რიგში, მესამე პირთა უფლებების დაცვასა და სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას ემსახურება.“¹²⁷

„ფორმის თვალსაზრისით მხარეთა შორის დადებული ჩუქების ხელშეკრულება აკმაყოფი-

ლებს კანონის მოთხოვნებს, იგი დადებულია წერილობით და ამ გარიგებიდან წარმოშობილი უფლება რეგისტრირებულია საჯარო რეესტრში, გარდა ამისა, უდავოა, რომ ხელშეკრულების შინაარსიდან გამომდინარე, დგინდება გარიგების არსებითი პირობები: ხელშეკრულების საგანი - უძრავი ქონება; მისი უსასყიდლოდ საკუთრებაში გადაცემა; გამჩუქებელი და დასაჩუქრებული.¹²⁸ „მოსარჩელემ, კუთვნილი უძრავი ქონება აჩუქა მეორე მოპასუხეს, რომელმაც საკუთრების უფლება აღრიცხა საჯარო რეესტრში და გახდა ზემოხსენებულ უძრავი ქონების თანამესაკუთრე პირველ მოპასუხესთან ერთად (სკ-ის 525-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).“¹²⁹

3. ხელშეკრულების ფორმის დაუცველობით გამოწვეული სამართლებრივი შედეგები

რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილის დებულებები სახელშეკრულებო სამართლებრივ ურთიერთობებზეც ვრცელდება, ჩუქების ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მსჯელობისას, მნიშვნელოვანია 59 I მუხლის დანაწესი, კერძოდ, ბათილია კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული აუცილებელი ფორმის დაუცველად დადებული გარიგება, ასევე ნებართვის გარეშე დადებული გარიგება, თუ ამ გარიგებისთვის საჭიროა ნებართვა. ზოგადად, ხელშეკრულების ფორმისთვის მინიჭებული სამართლებრივი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ფორმის დაუცველობის შედეგი – ხელშეკრულების ბათილობა¹³⁰ შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც მარტივი, ასევე რთული წერილობითი ფორმის დაუცველობით.¹³¹ აღნიშნულ ნორმას იმპერატიული ხასიათი აქვს. ამიტომ,

¹²⁵ ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხ.7, ველი 10.

¹²⁶ სუსგ №ას- 218-207-2017, 30 ივნისი, 2017, პ.19-2.

¹²⁷ სუსგ №ას- 1137-1093-2016, 3 ნოემბერი, 2017, პ.58-59.

¹²⁸ სუსგ №ას-289-2019, 31 ივლისი, 2020, პ.1.4; სუსგ №ას- 68-65-2016, 15 აპრილი, 2016, პ.1.სუსგ №ას- 710-676-2015, 22 სექტემბერი, 2015, პ.5; სუსგ №ას- 1198-2019, 25 ივნისი, 2021, პ.13.

¹²⁹ სუსგ №ას- 1301-1221-2015, 11 მარტი, 2016, პ.6-10.

¹³⁰ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 301.

¹³¹ ზოიძე, ჭანტურია/ზოიძე/წინიძე/შენგელია/ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 59-ე მუხლი, გვ. 193.

მხარეებს მისგან გადახვევა, როგორც წესი,¹³² არ შეუძლიათ.¹³³ უძრავ ნივთზე დადებული ვალდებულებითი გარიგების ფორმასავალდებულოება ნათლად წარმოაჩენს კანონმდებლის მიზანს - უძრავი ნივთების სპეციალურ სამართლებრივ რეჟიმში მოქცევით ხელი შეუწყოს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას.¹³⁴

4. ჩუქების დაპირება

ჩუქების ხელშეკრულების შესრულება ნიშნავს საჩუქრის გადაცემას დასაჩუქრებულისათვის. რაც შეეხება დასაჩუქრებულის თანხმობას საჩუქრის მიღებაზე, იგი შეიძლება გამოიხატოს ზეპირი ან კონკლუდენტური მოქმედებით ან ხელშეკრულების წერილობითი გაფორმებისას მასზე ხელმოწერით.¹³⁵

სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ჩუქების დაპირების სამართლებრივ ინსტიტუტსაც. 525 III მუხლის შესაბამისად, „საჩუქრის დაპირება წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას მხოლოდ მაშინ, თუ იგი წერილობითი ფორმითაა დადებული“. (გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 518-ე პარაგრაფის თანახმად, ჩუქების დაპირება წარმოშობს ჩუქების ვალდებულებას მხოლოდ მაშინ, თუ იგი სანოტარო წერილობითი ფორმითაა დადებული).¹³⁶

ქართული სამართლის მიხედვით, ბუნდოვანია ჩუქების დაპირების სამართლებრივი ბუნე-

ბა. არსებობს მოსაზრება, რომ ჩუქების დაპირება წინარე ხელშეკრულებაა.¹³⁷ წინარე ხელშეკრულება წარმოადგენს ჩვეულებრივ ვალდებულებით-სამართლებრივ ხელშეკრულებას, რომლის საგანიც არის მხარეებს შორის მომავალში ძირითადი ხელშეკრულების კონკრეტული პირობებით გაფორმება.¹³⁸ „სასამართლოს გადაწყვეტილებით, სარჩელი, რომლითაც მოსარჩელე ითხოვდა ჩუქების დაპირების სახელშეკრულებო სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობის აღიარებას, არ დაკმაყოფილდა“.¹³⁹

ჩუქების დაპირება მომავალში ჩუქების ხელშეკრულების დადების საფუძველი ხდება. ამ გაგებით იგი წინასწარ შეთანხმებას წარმოადგენს, ამიტომ ჯერ კიდევ არ შეიძლება მისი დამოუკიდებელი ჩუქების ხელშეკრულებად მიჩნევა.¹⁴⁰ ეს შესაძლებელია ჩუქების შინაარსის მხოლოდ ფართოდ გაგების შემთხვევაში. მართალია, შემპირებელს შეუძლია უარი თქვას ჩუქებაზე, მაგრამ მასვე დაეკისრება იმ ზიანის ანაზღაურება, რომელიც უარის თქმას მოჰყვას, თუ შეუძლებელია ვალდებულების ნატურით შესრულება.¹⁴¹

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (განსხვავებით გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 519-ე პარაგრაფით გათვალისწინებული მონესრიგებისა¹⁴²) პირდაპირ არ ითვალისწინებს, შეუძლია თუ არა შემპირებელს უარი განაცხადოს დაპირებული საჩუქრის გადაცემაზე ისე, რომ

¹³² *Medicus/Lorenz, Schuldrecht, Allgemeiner Teil*, 19. Aufl. 2010, S. 49.

¹³³ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 348.

¹³⁴ სუსგ №ას- 221-213-2012, 24 ივლისი, 2012.

¹³⁵ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 109.

¹³⁶ *კროპჰოლერი*, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის სასწავლო კომენტარი, GIZ, 2014, § 518, ველი 1. BGH, Beschluss vom 18. März 2020 – XII ZB 380/19; NJW 2020, 2024; AG München FamRZ 2019, 866; Andrae, Internationales Familienrecht, 4., Aufl, 2019, Rn.327; BeckOGK/ Hecht BGB (Stand:1.Januar 2020), § 125, Rn.43; BGH Urteil vom 28. Juni 2016 X ZR 65/14 FamRZ 2016, 1923, Rn.12; Soergel/Eckert BGB 13. Aufl., 2014, § 518, Rn.2; BeckOK BGB/ Gehrlein, 33. Ed. 2014, § 518, Rn.1; Erman/Hähnchen BGB 15. Aufl. 2017, § 518, Rn.13; Najdecki in Burandt/ Rojahn, Erbrecht, 3. Aufl. 2019, § 518 BGB, Rn.2; Staudinger/ Chiusi BGB, 2013, § 518, Rn. 5.

¹³⁷ *დანელია*, გამიჯვნის პრინციპი ჩუქების ხელშეკრულების მაგალითზე, ქართული სამართლის მიმოხილვა, სპეციალური გამოცემა, 2008, გვ. 68.

¹³⁸ *ჭანტურია*, *ჭანტურია* / *ზოიძე* / *ნინიძე* / *შენგელია* / *ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მესამე, 327- ე მუხლი, გვ. 96.

¹³⁹ სუსგ №ას-1166-1186-2011, 17 ოქტომბერი, 2011.

¹⁴⁰ *ძლიერიშვილი*, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 228.

¹⁴¹ *შენგელია*, *ჭანტურია* / *ზოიძე* / *ნინიძე* / *შენგელია* / *ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 525- ე მუხლი, გვ. 71.

¹⁴² BGH, Urteil vom 20. Oktober 2020 – X ZR 7/20, MDR 2021, 223; BGH, Urteil vom 19. Oktober 2004 – X ZR 2/03, NJW 2005, S. 670-671; BGH, Urteil vom 7. November 2006- X ZR 184/04, BGHZ 169, 320 Rn.18.

მას არ დაეკისროს დანაპირების შეუსრულებლობით მიყენებული ზიანის ანაზღაურება.

სკ-ის მე-5 მუხლის დანაწესით გათვალისწინებულია კანონის ანალოგიის შესაძლებლობა. ანალოგიის გამოყენების წინაპირობა არის კანონის დაუგეგმავი, ე.ი. წინასწარ გაუთვალისწინებელი არასრულყოფილება.¹⁴³

იმ შემთხვევაში თუ დადგინდება, რომ შეპირებული ქონების გაჩუქება დამპირებელს უსპობს საარსებო წყაროს და მას აღარ აქვს შესაძლებლობა, არჩინოს თავისი თავი ან თავის კმაყოფაზე მყოფი პირები, მაშინ მას 526-ე მუხლის ანალოგიით, შეუძლია უარი განაცხადოს შეპირებული საჩუქრის გადაცემაზე. ასევე შესაძლებელია დამპირებლის მხრიდან საჩუქრის დაპირების ცალმხრივად გაუქმება, თუკი ადგილი ექნება შეპირებულის მხრიდან საჩუქრის დამპირებლის მიმართ მძიმე შეურაცხოფის ან დიდი უმადურობის გამოჩენის შემთხვევას. ამ შემთხვევაში ანალოგიით უნდა იქნეს გამოყენებული 529-ე მუხლით გათვალისწინებული ჩუქების გაუქმების საფუძვლები.¹⁴⁴

მნიშვნელოვანია, თუ რა სამართლებრივი შედეგი დადგება, თუკი საჩუქრის დამპირებული გარდაიცვლება შეპირებული საჩუქრის გადაცემის მომენტის დადგომამდე. ვფიქრობ, იმ შემთხვევაში, თუკი დაპირებული საჩუქარი ატარებს მატერიალურ ხასიათს და ეს ქონება შეპირებულის საკუთრებაშია ჩუქების დაპირების მომენტში, საჩუქრის გადაცემამდე შემპირებლის გარდაცვალების შემთხვევაშიც, დაპირებული საჩუქრის გადაცემის ვალდებულება უნდა გადავიდეს შეპირებულის მემკვიდრეებზე. ხოლო თუკი დაპირებული საჩუქარის გადაცემის ვალდებულება პირადი ხასიათისაა და მისი შესრულება დაკავშირებულია უშუალოდ დამპირებლის პიროვნებასთან (მაგ., შემპირებული დაპირდა დასასაჩუქრებელ პირს, რომ იგი, როგორც ცნობილი მხატვარი დახატავდა მის პორტრეტს და გადასცემდა საჩუქრად ან მომავალში შეიძენდა რაიმე ქონებას ან მიიღებდა ფულად თანხას და საჩუქრად გადასცემდა

შეპირებულს), მაშინ დამპირებლის გარდაცვალების შემთხვევაში ჩუქების დაპირება ძალას დაკარგავს სკ-ის 453 I, 1306-ე, 1330-ე, მუხლების მოთხოვნათა შესაბამისად.

„მოსარჩელემ (შეპირებული) ჩუქების დამპირებლის მემკვიდრისაგან (მოპასუხე) მოითხოვა, ჩუქების დაპირების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულების მიზნით, მოპასუხისათვის თანხის გადახდის დაკისრება. მოთხოვნის გამომრიცხავი შესაგებლით მოპასუხემ სარჩელი არ ცნო და სადავო გახადა, როგორც ჩუქების დაპირების ხელშეკრულების ნამდვილობა, ისე - მიუთითა იმ გარემოებაზე, რომ საჩუქრის დამპირებლის მემკვიდრე ვერ იქნება ვალდებული პირის (ჩუქების დამპირებელი) უფლებამონაცვლე. პირველი ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის ახალი გადაწყვეტილებით სარჩელი დაკმაყოფილდა. საკასაციო სასამართლოში დანიშნულ სასამართლო სხდომაზე, საქმის არსებითად განხილვის დაწყებამდე, მხარეთა შორის მიღწეულ იქნა შეთანხმება დავის მორიგების გზით დასრულების თაობაზე.“¹⁴⁵

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, საჩუქრის გადაცემამდე შეპირებული პირის (დასაჩუქრებული) გარდაცვალება იწვევს თუ არა ჩუქების დაპირების გაუქმებას. ამ საკითხთან დაკავშირებით არ არსებობს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს არცერთი გადაწყვეტილება. თუმცა იმ გარემოების გათვალისწინებით, რომ ჩუქების მოტივი ძირითადად გამომდინარეობს გამჩუქებლის მხრიდან დასაჩუქრებულის მიმართ არსებული პოზიტიური დამოკიდებულებიდან, დაპირებული საჩუქრის გადაცემამდე დასაჩუქრებულის გარდაცვალება, ვფიქრობ, გამოიწვევს ჩუქების დაპირების გაუქმებას.

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2301-ე პარაგრაფის თანახმად, იმ ჩუქების დაპირების მიმართ, რომელსაც შემპირებული დებს იმ პირობით, რომ დასაჩუქრებული ცოცხალი უნდა

¹⁴³ ჭანტურია, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 5, ველი 31.

¹⁴⁴ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღემო რჩენა, 2018, გვ. 111.

¹⁴⁵ სუსგ №ას-541-516-2016, 21 დეკემბერი, 2016, პ.11.-1.4.

იყოს მჩუქებლის გარდაცვალების მომენტისათვის, გამოიყენება საანდერძო დანაკისრის მიმართ მოქმედი ნორმები.¹⁴⁶

ჩუქების დაპირების დროს, დასაჩუქრებულისათვის გადასაცემი ქონების შემთხვევითი დაღუპვა წარმოადგენს ჩუქების დაპირების ვალდებულების შეწყვეტის საფუძველს. გამჩუქებლის პასუხისმგებლობა დასაჩუქრებულისათვის ნივთის გადაცემამდე ამ ნივთის დაღუპვისათვის, შეიძლება დადგეს მხოლოდ მისი მხრიდან განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის შემთხვევაში. თუმცა ეს პასუხისმგებლობა არ შეიძლება იყოს უსაზღვრო, გამომდინარე ხელშეკრულების უსასყიდლო ხასიათიდან.

პრაქტიკული სამართლებრივი მნიშვნელობა ენიჭება იმ საკითხის სწორად გადანყვეტას, როდესაც ჩუქების დაპირება მოხდა ზეპირი ფორმით, თუმცა შემპირებელმა მაინც გადასცა დასაჩუქრებულს შეპირებული საჩუქარი, აქვს თუ არა მჩუქებელს გადაცემული ქონების გამოთხოვის უფლება უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების (976 I-ა და 979 I მუხლები), 59 I და 61 II მუხლების საფუძველზე.

ამ საკითხთან დაკავშირებით გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 518-ე პარაგრაფის მეორე აბზაცი ითვალისწინებს, რომ „ჩუქების დაპირებისას ფორმის ნაკლი სწორდება შეპირებული ვალდებულების შესრულების განხორციელებით.“¹⁴⁷

X. საპროცესო სამართლებრივი საკითხები

სასამართლოს მიერ ჩუქებასთან დაკავშირებული ყოველი კონკრეტული საქმის გადანყვეტა დაკავშირებულია გარკვეული ფაქტების დადგენასთან, რაც უმთავრესად ხორციელდება დამტკიცების გზით შესაბამისი მტკიცებულებების გამოყენებით.¹⁴⁸

დავის საგანს შესაძლოა წარმოადგენდეს, დაიდო თუ არა მხარეთა შორის ჩუქების ხელშეკრულება. ამ საკითხის გადასაწყვეტად საჭიროა, მხარეებმა წარადგინონ შესაბამისი რელევანტური მტკიცებულებები. იმ შემთხვევაში, როცა ჩუქების ხელშეკრულებისათვის კანონით ან მხარეთა შეთანხმებით დადგენილია წერილობითი ფორმა, მტკიცებულებათა დასაშვებობის პრინციპიდან გამომდინარე, სწორედ იგი წარმოადგენს დასაშვებ მტკიცებულებას.¹⁴⁹

¹⁴⁶ კროპჰოლერი, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, 2014, § 518, ველი 1.

¹⁴⁷ MüKoBGB/Koch, 8. Aufl. 2019, § 518, Rn.13. HK-BGB/Saenger, 10. Aufl.2019, § 518, Rn. 2.

¹⁴⁸ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 11.

¹⁴⁹ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 12.